

ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИЙ ШАР У ГІДРОНІМІЇ СЕРБІЇ, ХОРВАТІЇ, БОСНІЇ, ГЕРЦЕГОВИНИ ТА ЧОРНОГОРІЇ. I —

Статтю присвячено проблемам реконструкції та етимології праслов'янського шару в гідронімії західної частини південнослов'янського ареалу. Пропонована публікація є фрагментом більшого за обсягом дослідження з відповідної проблематики.

Ключові слова: етимологія, праслов'янський, праформа, гідронім, дериват.

Слов'янський гідронімікон Балкан завжди був об'єктом пильної уваги дослідників ономастики. Сучасна наука оперує солідним списком праць, присвячених етимології назв водоймищ Болгарії, Сербії, Хорватії, Боснії, Словенії. Серед них — класичні дослідження Е. Дікенманна, І. Дуриданова, Ф. Безлая, присвячені фронтальному аналізу гідронімічних реєстрів, в основі яких — переважно лексика слов'янського походження. Однак масштабних розробок, спрямованих на вилучення власне *праслов'янського* гідронімічного корпусу Балкан, наскільки нам відомо, ще не було. Існують лише окремі статті, де розглядаються певні реліктові слов'янські назви гідрооб'єктів¹ чи випадки збігів балканськослов'янських гідронімів із відповідними формами східнослов'янського топонімікону².

Актуальність реконструкції найдавнішого слов'янського гідронімічного стратуму зазначеного ареалу зумовлена: а) загальними завданнями етимології та реконструкції праслов'янської лексики (цей корпус онімів консервує лексику, втрачену в апеллятивному словнику); б) необхідністю відновлення картини заселення й освоєння слов'янами вказаної зони в давнину (із цим безпосередньо пов'язане вирішення питань лінгво- й етногенезу південних слов'ян, визначення шляхів їх міграційних потоків), для чого потрібен максимально повний реєстр праслов'янських гідронімів Балкан.

¹ Див., наприклад: *Дуриданов Ив.* Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас // *Славянска филология : Докл. съобщ. и статии по езикознание.* — София, 1963. — Т. 3. — С. 181–211; *Brozović-Rončević D.* Iz istarske hidronimije // *Folia onomastica croatica.* — Zagreb, 1995. — Кнј. 4 (poseban otisak); *Brozović-Rončević D.* Hrvatska hidronimija u slavenskom i tzv. staroeuropskom okružju // *Croatica.* — 1997. — N 45–46 (poseban otisak); *Brozović-Rončević D.* Važnost hidronimije za proučavanje slavenske etnogeneze // *Filologija.* — Zagreb, 1997. — Кнј. 29 (poseban otisak).

² Пор.: *Железняк І. М.* Балкансько-українські взаємозв'язки і паралелі // *Гідронімія України в її міжмовних і міждіалектних зв'язках.* — К., 1981. — С. 31–65; *Железняк І. М.* Гідронімія басейну Тетерева в контексті балканських та інших ономастичних зв'язків // *Ономастика Полісся / Відп. ред. І. М. Железняк.* — К., 1999. — С. 110–138; *Железняк І. М.* Географія словенсько-східнослов'янських топонімних паралелей // *Студії з ономастики та етимології.* 2006 / Відп. ред. О. П. Карпенко. — К., 2006. — С. 17–26 (див. спеціально паралелі на зразок укр. *Сваромля* — гідронім ~ слн. *Swaromel*, 1309 р. — ойконім, рос. *Идрия* — потамонім ~ слн. *Idrie* — лімонім).

У цій ції статті наведено фрагмент реконструкції праслов'янського корпусу гідронімії західної частини південнослов'янської діалектної зони. Ареал вказаної гідронімії має свою специфіку, а саме — тут слов'янський елемент «нашарувався» на місцевий субстрат: а) романський (репрезентований продовженнями діалектів римських колоністів, наприклад, нині мертвою далматинською мовою); б) кельтський (*Sana, Sara, Usora, Изубра* та ін.)³; в) іллірійський (пор., наприклад, *Bosna* — річка в Боснії < іллір. *Bassan-*, серб. *Zema* < іллір. *Genta < іє. *ghey-n-ta «яма, видолина»⁴, *Sava* (у Плінія — *Savus*) — притока Дунаю < іллір. ~ іє. *sowo-s ~ гр. ὕει «йде дощ», *Драва* (у Плінія — *Dravos*) < іллір. ~ іє. *drowo-s ~ дінд. *dravati* «біжить, тече» і под.⁵).

Характер мовної взаємодії слов'янського населення з автохтонним передбачав фонетичне освоєння слов'янами чужих топонімічних структур, часто під впливом формально близьких власне слов'янських лексем. Тому з метою уникнення ризику прийняти адаптовану слов'янами неслов'янську лексику за питомо слов'янські утворення аналіз гідронімів зазначеного ареалу потрібно здійснювати особливо ретельно.

Критеріями кваліфікації того чи іншого гідроніма як праслов'янського служать: а) наявність тотожних структурних гідронімічних аналогів (порівнюються тільки одиниці одного ономастичного — гідронімічного — класу) щонайменше в двох мовах двох різних підгруп слов'янської групи; б) реліктовість словотвірної моделі, за якою оформлена лексема (вихід з ужитку до початку писемної доби чи непродуктивність в історичний період); в) яскраво виражений слов'янський характер гідроніма (морфемна будова) при відсутності близьких відповідників у слов'янському апелювативному словнику (втрата мотивуючого апелюватива свідчить про потенційну архаїку ономастичної одиниці); збереження основи тільки у складі гідроніма.

Розуміючи, що реконструкція семантики номінації для ономастичної лексики у багатьох випадках може бути гіпотетичною, ми при тлумаченні кожного з наведених нижче гідронімів намагались спиратися тільки на їх формальну співвіднесеність з певними апелювативними формами, що мають власне значення, а також на типологічні аналогії.

З метою якомога чіткішої репрезентації матеріалу (там, де це потрібно) поряд із праформами, реконструйованими на основі гідронімів західної частини південнослов'янського ареалу, наводяться варіантні архетипи, відновлені на базі гідронімів західної і східної Славії.

***Аловьсь** / ***Јаловьсь**: серб. *Јаловац* — гідронім (обл. Подибар; Павловић⁶, 140), слц. *Jalovec (Jalovčianka)* — потік (р-н Ліптова)⁷, п. *Jałowiec* (3) — водні об'єкти (бас. Вісли, Одери; Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 107), укр. *Ялівець (Яловець)* — річка, притока Пруту (СГУ, 635), *Яловець* — л. Жадунки п. Бесіди л. Сожу л. Дніпра (ОКІУМ) ~ *alovьсь / *jalovьсь «ялова вівця», «ялівець» (семантику рефлексів див.: ЭССЯ, 1, 69–70).

³ *Pavlović M.* Onomastica Illyrica. Onomastička studijska situacija, problemi i metodi // Onomastica Jugoslavica. — Ljubljana, 1969. — Т. 1. — С. 32; *Лома А.* Прилог проучавању античког слоја у хидронимији северозападне Србије // Četrta Jugoslovanska onomastična konferenca (Portorož, od 14 do 17 oktobra) : Zb. referatov. — Ljubljana, 1981. — С. 109 (виноска 12).

⁴ *Popović J.* Geschichte der serbokroatischen Sprache. — Wiesbaden, 1960. — С. 66, 173.

⁵ *Георгиев В.* Исследования по сравнительно-историческому языкознанию : Родствен. отношения индоевроп. языков. — М., 1958. — С. 257.

⁶ Список скорочень див. у кінці статті.

⁷ Словацький гідронім подано за: *Uhlár V.* Hydronymia Liptova (Rozšírenie názvov typu *Sielničianka, Malatianka, Sliacanka*) // Slovenská reč. — Bratislava, 1975. — N 4/40. — С. 217.

***Baranica**: серб. *Бараница* — права притока Трговишкою Тимока п. Княжевачкого Тимока п. Тимока (Павловић, 26), п. *Baranica* — назва двох гідрооб'єктів (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 44).

Лексико-семантичний дериват від структурно тотожного апелятива, похідного на *-ica* від партиципійної основи ***bara-n-** ~ псл. *barati (> слц. *bárat'* «ламати, пронизувати», друс. *барати* «битися, ругати»; ЭССЯ, 1, 158–159). У чистому вигляді дієприкметник, гадаємо, представлений у східнослов'янських гідронімах: укр. *Баран, -á* (*Барань*, 1825 р.) — річка, п. Південного Бугу (СГУ, 33), рос. *Баран* — озеро (Рязанськ. губ.; однойменний водний об'єкт відзначено у кол. Тверськ. губ.), бр. *Баран* (Віленськ. губ.) (Vasmer, I, 84). Тут наявна очевидна омонімія з назвою тварини (при мотивації назв гідрооб'єктів відповідним апелятивом слід було б очікувати форми типу *Баранья, Бараняча*).

***Varica**: серб. *Варица* — назва кількох джерел із замуленими берегами (Маринковић, 108: автор зіставляє з *бара* «мала протічна вода, потік», відзначаючи, що цей апелятив не властивий діалекту, де функціонує гідронім), п. *Varyca* — водний об'єкт в басейні Одеру (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 45).

Гідронімізація структурно тотожного апелятива, похідного на *-ica* від *bara (> схв. *bāra* «калюжа», «луг», ч. діал. *bara* «велике болото»; ЭССЯ, 1, 153–155, рос. діал. новг. *барá* «болото»; НОС, 1, 31). Реконструкцію форми *barica в ЭССЯ пропущено.

***Varičь**: серб. *Варич* — річка, п. Сави (Павловић, 26), п. *Varycz* — гідрооб'єкти в басейнах Вісли, Одеру (представлені й на інших територіях; Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 45).

Онімізація структурно тотожного апелятива, похідного з формантом *-ičь* від псл. *bara (див. вище матеріал до статті *Varica). Польська назва вже зіставлялась із лексемами типу болг. *bāra* «невелика річка, вода; мокре, вологе місце» (БЕР, 1, 32), проте без коментарів щодо її хронології та структури. Пор. стосовно суфіксації: *vьrb-ičь (> укр. діал. заст. *вѣрбич* [вѣрбич'] «холодний вітер, що дме в дні вербного тижня»; Чабаненко, I, 133), псл. *каторичь* «сварлива, задерикувата людина» ~ *катора, каторити*⁸.

***Bergana**: хорв. *Bregana* (*Брегана*) — потік (Липовский, 3), слн. *Bregana* — річки: 1) притока Сави; 2) річка між Словенією та Хорватією (1209 р. — *Brigana*, 1251 р. — *Bregana*) (Bezljaj SVI, I, 83).

Ці назви звичайно виводять із слов'ян. *brěgь, хоча припускають і до-слов'янське походження, порівнюючи з баденським гідронімом *Brege* < двн. *Bregana*, англ. *Brent, Braint*, герм. *Purgund* ~ пракельт. *brigā «гора» (докладніше див.: Bezljaj SVI, I, 83⁹). Лишається тільки уточнити, що в цьому випадку доцільно припускати праслов'янську хронологію форми (~ *bergь), оскільки, по-перше, відповідного апелятива у південних слов'ян, наскільки нам відомо, поки не засвідчено, а по-друге, формант *-ana* часто фіксується в реліктових утвореннях. Сюди ж хорв. *Bregana*, (похідне) *Breganica* — місцеві назви (Miklosich, 228).

Проте, незважаючи на все сказане, існує ще один шлях інтерпретації походження назви, зокрема — її зв'язок зі словотвірною парадигмою дієслова

⁸ *Vondrák W.* Vergleichende slavische Grammatik.— Göttingen, 1906.— Bd 1.— S. 462 (Далі — Vondrák).

⁹ Див. ще: *Bezljaj F.* [Rec.:] Ernst Dickenmann Studien zur Hydronymie des Savesystems. I–II. Heidelberg, 1966 // *Onomastica Jugoslavica*. — Ljubljana, 1969. — Т. 1. — S. 200–201.

**bergt'i*, *-*bergati* «зберігати, охороняти», пор. хорватське особове ім'я *Bregan* (Leksik, 70) < *berganъ, яке навряд чи залежить від *bergъ.

***Bergava**: серб. *Bregava* — річка в р-ні Мостара (Гильфердинг, 29). Топонімізація відповідного апелятива, похідного з формантом *-ava* від *bergъ «берег; гора» (можливо, синонім до *bergatъ > слн. *bregat* «скелястий, ч. *břehatý* «такий, що має береги»; ЭССЯ, 1, 189). Віднесення лексеми до найдавнішого слов'янського про шарку сербської гідронімії можливе як з огляду на значну архаїку дериватів із цим суфіксом (і залежною від них ономастикою), так і на підставі факту відсутності апелятива в доступних словниках апелятивної лексики. Пор. ще похідне з цим же формантом від семантично близької лексеми *gora «гора» > *gor-ava (: ч. *horava* «високий ліс»; Малько, 20).

***Borčina**: серб. *Брачина* — річка, л. Дрини (Павловић, 45), п. *Broczyna* (2) — гідронім (Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 54).

Гідронім утворено від апелятива, похідного на *-ina* від основи **borč-* < **bork-*, варіантної за кількістю голосного щодо *bъrkъ «пагінець», «стебло» (реконструйоване в ЭССЯ, 3, 128–129). Пор. споріднене в ономасіологічному аспекті рос. *Ветка* — гідронім (територія кол. Кур., Орлов., Смолен. та Воронеж. губ.; Vasmer I, 304) ~ *вѣтка* «гілка, відгалуження».

***Вързава**: серб. *Брзава* — річки: 1) в Банаті¹⁰; 2) л. Дрини; 3) л. Лиму п. Дрини; 4) л. Тамишу л. Дунаю (Павловић, 48), *Břzava* — водний об'єкт (бас. Лиму)¹¹. Точний структурний відповідник сербському гідроніму знаходимо в чеській місцевій назві *Brzawa*, XIX ст. (Jungmann, I, 193).

Відновлене *Вързава належить до ряду архаїчних похідних, в основі яких репрезентується формант *-ava*. Твірний апелятив дериваційно залежить від псл. **бързь(ъ)* (> цсл. *връзьъ*, *-ын* «швидкий, жвавий», слн. *brъ* «швидкий, жвавий, живий», п. рідк. *barzy* «швидкий, поривчастий» та ін.; див.: ЭССЯ, 3, 137–139). Враховуючи болг. діал. *бързав* [*бързав*, *бързаф*, *бързьф*] «бистрина» (Григорян, 32), обидві форми доцільно характеризувати як граматичні варіанти одного ад'єктива (*бързава / *бързавъ).

***Вушь**: хорв. *Бич* — річка (бас. Сави; Липовский, 6), *Бич* — болотиста річка, ліва притока Босути («ad fluvium *Vuchъ* [= *Vičъ*], «ad montem *Vuchъ*», 1262 р.)¹².

З огляду на збіг у південнослов'янській діалектній зоні рефлексів псл. *у, *і в і ймовірно припускати топонімізацію апелятива ~ псл. *буцати (> болг. діал. *бѣча* «шуміти; ревти», ч. *буцѣти* «ревти, мукати» й под.; ЭССЯ, 3, 146). Пор. *Вица > укр. *Буча*, *-і* — річка, п. Звіздали п. Ужа п. Прип'яті п. Дніпра (СГУ, 79) ~ *буцати (> болг. *буча* «дуже шуміти», рос. діал. *бучать* «гудіти»; ЭССЯ, 3, 74).

Іншу етимологію гідроніма пропонує І. Дуриданов, який зіставляє його з формально ідентичними топонімами інших слов'янських ареалів і тлумачить як похідне від псл. *букъ «бик», тобто *Вукъъ «бичачий (потік)»¹³. Ономасіологічний бік цього пояснення цілком зрозумілий: формування географічних назв на базі відносно-посесивних прикметників, утворених від назв тварин, достатньо продуктивне у слов'янській топоніміці. Проте з боку структури скоріше очікувалося б *Вуць-ъъ, тобто повна форма *Бичи, пор. типологічно близькі гідроніми

¹⁰ Наведено за кн.: Дуриданов М. С. Заселение Балканского полуострова славянами. — М., 1873. — С. 65.

¹¹ *Čupić D.* Iz hidronimije Lima // Četrta Jugoslovenska onomastična konferenca. — S. 41 (із співвідношенням з ад'єктивом *brz* та формально ідентичним ойконімом).

¹² Фіксації подано за кн.: Дуриданов Ів. Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас. — С. 188.

¹³ Там же. — С. 188–189.

на зразок *Vьльѣja > серб. *Вуча* — річка, п. Расини п. Західної Морави (Павловић, 78) ~ *вьлкъ «вовк», *Žeravъja > серб. *Жерáвија* (*Жерáвиња*) — річка, притока Дрини (РСКНЈ, 5, 350), *Жеравија* — потік (бас. Дрини; Павловић, 124) ~ *žeravъ «журавель».

***Їеруръ**: серб. *Їбнур* — сухий потік у Драгаші (р-н Гори; Цоговић, 97). Топонімізація незасвідченого в доступних джерелах апелютива, формально співвідносного з *čeruriti se (> болг. діал. *чанѹри* 3 ос. одн. «про людину, яка починає сваритися без причини», п. *čipurzuč się* «бундючитися», рос. діал. *ченѹряться* «здійматися» і далі тільки східнослов'янські рефлексії; ЭССЯ, 4, 56: сербський матеріал тут відсутній). Імовірно, образна, метафорична мотивація.

Стосовно відображення цієї ж основи в слов'янській топонімії пор., наприклад, п. *Czerpurka*, 1827 р. — місцева назва (SG, I, 795), рос. *Ченурка* — ойконім (кол. Твер. губ.; Vasmer RGN, X, 73).

***Гьдунь**: хорв. *Gdinj* — гідронім (Хвар), п. *Gdynia* — гідронім (р-н Гданьської Бухти) ~ *гьд-унь, пор. хорв. *gad* (< *гьдъ «бруд, твань») (SO, II, 280: без реконструкції суфіксальної форми й пояснення кінцевого сегмента слова; у З. Броцького семантика кореневої частини не зазначена, проте чітко проведено морфемне членування **гьд-ун-*, де постпозитивний компонент кваліфікується як формант¹⁴), а також **гьд-* «сльота, сирість» (саме цю основу П. Шимунович вбачає у хорв. *Gdinj*, *Dinjiška* та в апелютиві *gdinjica*, розглядаючи топоніми серед таких, що зберігають те, що майже втрачене серед апелютивів¹⁵).

Польську назву пояснюють як дериват від основи балт. *gudde* «простір, вкритий кущами, лісом» (SO, 1, 158), що менш імовірно через наявність ідентичної лексеми в південнослов'янському ареалі при чітко вираженій слов'янській морфемній будові гідроніма.

***Гьлна**: хорв. *Гуна* — річка (Березин, 411) ~ *гьлна — парадигматичний варіант до *гьлнь (> нлуж. *gelń* «окраєць хліба», п. стар. *gielń* «кірка» ~ іє. **gel-* «стискати»; ЭССЯ, 7, 192).

***Гьрбель**: серб. *Грбель* — потік, л. Ветерниці л. Південної Морави (Павловић, 93), бр. *Горбель* — гідронім (кол. Вітеб. губ.; Vasmer, I, 485).

Назва походить від регіонально обмеженого апелютива *гьрб-ель, утвореного від псл. *гьрбь / *гьрба «спина, горб» (про семантику їхніх рефлексів див.: ЭССЯ, 7, 199–201). На колишнє існування такого деривата вказує десубстантивне дієслово схв. *гьрбелити* «ставати, робити горбатим» (РСКНЈ, 3, 587). Щодо мотивації пор. укр. *Горбáч* — річка, л. Ірпи п. Снова п. Десни л. Дніпра (СГУ, 148).

***Гьрдаль**: серб. *Grđál* / *Grđáj* — джерело (Halilović, 433). Гідронімізація структурно тотожного апелютива *гьрд-аль, не відомого з доступних джерел. Його генезу за формальними показниками логічно орієнтувати на **гьрдь(ь)* (пор. слн. *gr̥d* «гідкий, потворний, огидний» і под.; ЭССЯ, 7, 206). В аспекті мотивації пор. типологічну паралель у рос. *Мерзкая* — річка (кол. Твер. губ.; Vasmer, III, 260). Форма *Grđáj* закономірно продовжує первісне *Гьрдаль, оскільки палатальне *Г* у деяких сербських і хорватських діалектах змінилося в *ј*.

***Кьрбан'а**: *Крбања* — джерело (Чорногорія; Радусинович, 70), п. *Karbania* — гідронім (бас. Одри; Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 134) ~ **кьрб-ан'а* (:кьрбања «оцупок, шматок дерева», ч. діал. *krbaňa* «глиняний глек для води;

¹⁴ Brocki Z. Kłopoty z nazwą aglomeracji miejskiej nad zatoką Gdańską // Zprawodaj Místopisné komise ČSAV. — Praha, 1971. — Roč. 12. — S. 183.

¹⁵ Šimunović P. Hidronimijski apelativi u hidronimima // Četrtá Jugoslovanska onomastična konferenca. — S. 188.

черепок»; ЭССЯ, 13, 206; див. статтю **kъrbanъ/b*, оскільки варіант **kъrban'a* пропущено).

***Кърметја**: *Krmeća voda* — водний об'єкт у Боснії¹⁶. Гідронімізація йотованої форми дієприкметника на -*ѣt-* (праес. акт. fem.) ~ *kъrmiti «годувати» (семантику рефлексів див. у ЭССЯ, 13, 225–226: стаття *kъrmiti П). Близьку аналогію щодо мотивації знаходимо в укр. *Годованик (Півна)* — річка (Хмельн. обл.; СГУ, 144) ~ *годувати*. Різниця тільки в тому, що цей останній демонструє апелятив, похідний від дієприкметника пасивного стану *годуваний*.

***Лѣва**: серб. *Лева* (10) — назва водних об'єктів (бас. Південної Морави, Великої Морави, Тимоку, Дунаю; Павловић, 188), п. *Lieva* — гідронім (бас. Вісли; Szulowska, Wolnicz-Pawłowska, 159). Слід ураховувати можливість кількох шляхів інтерпретації назви: 1) утворення на базі форми жіночого роду ад'єктива **lěvъ(jь)* «лівий» (ліва притока річки). Пор. у такому разі повну форму в рос. *Левая* — назва гідрооб'єктів (бас. Донця, Двини; Vasmer, III, 32) ~ серб. *Леви* — потік (обл. Топлиці; Павловић, 188); 2) лексико-семантичний словотвір від *lěva ~ *lěvati «лити, вливатися» (відновлення дієслова див.: ЭССЯ, 15, 27).

***Литесь** / ***Litica**: серб. *Литец, Litec* — потік (бас. Південної Морави; Павловић, 194; Pavlović-Stamenković, 86), *Литица* (2) — назва річок (бас. Колубари, Дунаю; Павловић, 194).

Топонімізація відповідних апелятивів, рефлекси яких засвідчено в ч. *lites, -tce* «ливар», друс. *литецъ* «т. с.» (ЭССЯ, 15, 160), укр. діал. *литецъ* «чавун» (ЕСУМ, 3, 246) ~ **liti(se)* «литися». Етимологічно й типологічно споріднене із сербськими формами рос. *Льтица (Ильтица)* — річка в колишній В'ятській губернії (Vasmer, III, 156), яке репрезентує псл. *Lytica — дериват на -*ica* від старого дієприкметника (perf. pass.) із суфіксальним -*t-* від ступеня редукції іє. **lei-* (фактично — **l̥i-t-*). Анлаутне **И-** тут має статус вокалічної протези, що компенсувала занепад кореневого редукованого, взявши на себе функцію складового (пор. рос. діал. *ржа, иржа́* «іржа» при ст.-сл. **ръжда**; Фасмер, III, 480).

Кваліфікація сербської назви як праслов'янського гідроніма сумнівна з ареальних причин.

***L'ubotica**: *Љуботица* — річка, притока Дречки в Чорногорії (СЧ, 15) ~ **L'ubot-ica* — похідне від **L'ubota* (> рос. діал. *любота́* «про почуття задоволення, захоплення» та ін.; ЭССЯ, 15, 179). Пор. з іншим формантом — **L'ubot-yni* / **L'ubot-uny* (> укр. діал. карп. — на словацькій території — *Люботиня* (**L'ubotiŋa*) — місцева назва; Petrov, 45).

***Лојџна**: хорв. *Lonje* — річка (фонетично вторинна форма з метатезою; SO, II, 281; з архетипом *loj-na), рос. *Лойня, Лойна* — річка в колишній Смоленській губернії, бр. *Лойна* — гідрооб'єкт у районі Могильова (Vasmer, III, 101).

Гідронімізація прикметника на -*ъп-* у формі жіночого роду, похідного від *lojъ < *liti «лити», пор.: схв. *lōjna* «у кого чи на кому багато сала, жиру», рос. діал. новг. *луйный, -ая* «зливний (про дощ)» та ін. (ЭССЯ, 15, 262–263).

***Лукодѣра**: серб. *Ликодра* — річка, л. Ядра п. Дрини (Павловић, 191). Назва відтворює псл. діал. *lukodъra, рефлекси якого досі реєструвались тільки у чеському (*lukodra* «дерево, подібне ільму, з нього робили чудові знаряддя праці») та (з іншим вокалізмом) східнослов'янському ареалах (рос. *лыкoder* «той, хто заробляє здиранням з дерев берести», укр. *ликoder* «хто здирає бересту»; ЭССЯ,

¹⁶ Гідронім ексцерповано з: *Dalmacija S. O klasifikaciji i sufiksaciji hidronima Potkozarja* // Ibid.— S. 59.

17, 31). Щодо будови пор. луж. *Bukodry* — топонім¹⁷ < *buko-dъra ~ *bukъ «назва дерева».

***Мърsun'а**: хорв. *Mrsunja* — гідронім, що ототожнюють з іє. **murs-* «калюжа», «застійна вода» (SO, II, 280). Враховуючи типово слов'янську морфему будову лексеми (пор. формант *-unja*), можна припустити її формування в мовленні місцевих слов'ян у давні часи, зокрема на основі псл. *mъrsiti (> болг. *мърся* «бруднити») ~ схв. *mъsolъ* «слина»; ЭССЯ, 20, 253; 21, 6; імовірно, сюди ж укр. *Морсолá, -и* — потамонім у Житомирській обл.; СГУ, 375 < *Мърs-ola). Буквально — *«брудна», «намулиста». Таким чином не тільки встановлюється слов'янський характер назви, а й реконструюється законсервований у гідронімії давній діалектизм, пропущений в ЭССЯ.

***Обдърina / *Вадърina** (?): серб. *Бадрина* — річка (бас. Дунаю; Павловић, 22). Варіантність архетипу зумовлена генетичною двозначністю анлаутного **Ба-**, що може бути витлумачене як трансформоване ***Об-** або як питоме ***Ва-** (пор. псл. *ba-košъ > ч. діал. *bakoš* «великий кошик, куди складають яйця, подарені на Різдво» та ін.; ЭССЯ, 1, 7). Якщо прийняти першу реконструкцію, то етимологія назви зводиться до апелятива на **-ina** ~ *obdъrati, *obderq «обдерти». Коли ж за базову прийняти форму з преформантом ***ба-**, доцільно говорити про інший опорний апелятив із тим самим коренем і суфіксом.

***Obvoruga / *Obvoroga** (?): серб. *Боруга* — потік, п. Карашу л. Дунаю (Павловић, 43). Наведена сербська форма репрезентує випадок реінтерпретації префіксальної частини (зрозуміло, після спрощення групи **-bv-** > **-b-**). Реконструйований праслов'янський гідронім сягає відповідної апелятивної лексеми (коли не йдеться про генуїнне утворення), похідної за допомогою формантів **-uga** чи **-oga**¹⁸ від основи *obvora II / *obvorъ II (> ст.-ч. *obora* «замкнута огорожа; огорожена ділянка лісу для розведення й ловіння тварин», схв. діал. *ôbor* «огорожене місце для овець» та ін.; ЭССЯ, 31, 93–96). Номінація за суміжністю з відповідним штучним географічним об'єктом.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БЕР	— Български етимологичен речник / Съст. В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев та ін.— София, 1971–2002.— Т. 1–6.
Березин	— <i>Березин Л. В.</i> Хорватия, Славония, Далмация и Военная Граница (с приложением карты юго-славянских провинций Австро-Венгрии).— СПб., 1879.— Т. 1 (Хорватия и Славония).— 290 с.
Гильфердинг	— <i>Гильфердинг А.</i> Босния, Герцеговина и Старая Сербия // Гильфердинг А. Собрание сочинений.— СПб., 1873.— Т. 3.— 412 с.
Григорян	— <i>Григорян Э. А.</i> Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков.— Ереван, 1975.— 260 с.
Цоговић	— <i>Цоговић А.</i> Ономастика Горе // Ономатолошки прилози / Гл. уредн. П. Ивић.— Београд, 1996.— Књ. 12.— С. 33–366.
ЕСУМ	— Етимологічний словник української мови : В 7 т. / За ред. О. С. Мельничука.— К., 1982–2003.— Т. 1–4.
ЭССЯ	— Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. фонд / Под ред. О. Н. Трубачева.— М., 1974–2005.— Вып. 1–32.
Липовский	— <i>Липовский А. Л.</i> Хорваты (с приложением карты Хорватии, Славонии и Далмации).— СПб., 1900.— 337 с.
Малько	— <i>Малько Р. Н.</i> Географическая терминология чешского и словацкого языков (На общеславянском фоне).— Минск, 1974.— 142 с.

¹⁷ *Fischer R. etc.* Beiträge zum slawischen onomastischen Atlas aus der DDR // Славянська філологія : Докл., съобщ. і статії по езикознавстві.— София, 1963.— Т. 3.— С. 217.

¹⁸ Див. про них у кн.: *Vondrák W.* Vergleichende slavische Grammatik.— Göttingen, 1906.— Bd 1.— S. 472.

- Маринковић — *Маринковић Ј. В.* Микротопонимја Бујановачког и Прешевског краја // Ономатолошки прилози / Гл. уредн. П. Ивић. — Београд, 2002. — Књ. 15. — С. 1–169.
- НОС — Новгородский областной словарь / Отв. ред. В. П. Строгова. — Новгород, 1992–1995. — Вып. 1–12; Великий Новгород, 2000. — Вып. 13.
- ОКГУМ — Ономастична картотека Института української мови НАН України.
- Павловић — *Павловић З.* Хидроними Србије. — Београд, 1996. — 421 с.
- Радусиновић — *Радусиновић П. С.* Насеља Старе Црне Горе. Општи Дио. — Београд, 1985. — 258 с.
- РСКНЈ — Речник српскохрватског књижевног и народног језика. — Београд, 1959–1996. — Књ. 1–15.
- СГУ — Словник гідронімів України / Ред. кол.: А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. — К., 1979. — 780 с.
- СЧ — Современная Черногория. Фришлея и Влохити. — СПб., 1876. — 170 с.
- Фасмер — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева. — М., 1986–1987. — Т. 1–4.
- Чабаненко — *Чабаненко В. А.* Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. — Запоріжжя, 1992. — Т. 1–4.
- Bezljaj SVI — *Bezljaj F.* Slovenska vodna imena. — Ljubljana, 1956–1961. — Т. 1–2.
- Halilović — *Halilović S.* Iz onomastike jugoistočne Hercegovine i južne Dalmacije // Ономатолошки прилози / Гл. уредн. П. Ивић— Београд, 1996. — Т. 12. — С. 417–438.
- Jungmann — *Jungmann J.* Slovník česko-německý. — Praha, 1835–1839. — D. 1–5.
- Leksik — Лексик презимена Socijalističke Republike Hrvatske. — Zagreb, 1976. — 417 s.
- Miklosich — *Miklosich F.* Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. — Heidelberg, 1927. — 354 s.
- Pavlović-Stamenković — *Pavlović-Stamenković Z.* Hidronimija sliva Južne Morave // Onomastica Jugoslavica. — Ljubljana, 1969. — S. 78–88.
- Petrov — *Petrov A.* Národopisna mapa Uher podle úředního lexikonu osad z roku 1773. — Praha, 1924. — 150 s.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. — Warszawa, 1880–1902. — Т. 1–15.
- SO — Słowiańska onomastyka. Encyklopedia / Pod red. E. Rzetelskiej-Felieszko i A. Cieślíkowej przy współ. J. Dumy. — Warszawa ; Kraków, 2002–2003. — Т. 1–2.
- Szulowska — *Szulowska W., Wolnicz-Pawłowska E.* Nazwy wyd w Polsce. Cz. I. Układ alfabetyczny. — Warszawa, 2001. — 332 s.
- Wolnicz-Pawłowska — Wörterbuch der russischen Gewässernamen / Begr. von M. Vasmer. — Berlin ; Wiesbaden, 1961–1969. — Bd 1–5.
- Vasmer — Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. — Wiesbaden, 1962–1980. — Bd 1–10.

O. I. ILIADI

THE OLD-SLAVONIC STRATUM IN HYDRONYMY OF SERBIA, CROATIA, BOSNIA, HERZEGOVINA AND CHERNOGORIA. I

The article is devoted to the problems of reconstruction and etymology of Old-Slavonic stratum in hydronymy of the western part of South-Slavonic area. The publication is the fragment of more capable study in fact.

Key words: etymology, Old-Slavonic, preform, hydronym, derivate.